

Międzynarodowy System Ochrony Praw Człowieka. Prawa osobiste i polityczne.

W Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r., zawarto katalog praw zwanych osobistymi i politycznymi, które często określane są jako prawa pierwszej generacji. W systemie europejskim tego typu prawa zawarto w Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r.

Wśród praw/wolności wymienionych w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych znalazły się:

- prawo do samostanowienia narodów
- prawo do równego traktowania kobiet i mężczyzn
- prawo do życia
- zakaz tortur
- zakaz niewolnictwa
- prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego
- prawo do humanitarnego traktowania w przypadku pozbawienia wolności
- zakaz pozbawienia wolności za niewywiązywanie się ze zobowiązań umownych (np. za niespłacanie kredytu)
- prawo do swobodnego poruszania się
- prawo cudzoziemca do żądania zbadania jego sprawy przed wydaleniem
- prawo do rzetelnego rozpatrzenia swej sprawy w sądzie
- zakaz skazywania za czyn, który nie był przestępstwem w momencie jego popełnienia
- prawo do uznawania podmiotowości prawnej (np. po to by móc spisać testament)
- prawo dożycia prywatnego, rodzinnego
- prawo do ochrony korespondencji
- wolność myśli, sumienia i wyznania
- prawo do wyrażania swych opinii
- zakaz propagandy wojennej
- prawo do spokojnego zgromadzania się
- prawo do stowarzyszania się
- prawo do małżeństwa
- obowiązek ochrony rodziny i dzieci
- prawo do uczestniczenia w kierowaniu sprawami publicznymi
- prawo do skorzystania z czynnego i biernego prawa wyborczego
- zakaz dyskryminacji
- prawo mniejszości do życia kulturalnego, wyznawania i praktykowania religii i posługiwania się własnym językiem.

Powyższe prawa przysługują każdemu, kto znajduje się na terytorium i podlega jurysdykcji (czyli np. może być sądzony) państwa, które ratyfikowało pakt. Dlatego coraz częściej mówi się o powyższych prawach jako osobistych a nie obywatelskich, gdyż to drugie słowo sugeruje, że przysługiwałyby one wyłącznie obywatelom danego państwa, co nie jest prawdą.

Prawa osobiste powinny być bezwzględnie przestrzegane przez organy publiczne a jedynie w wyjątkowych sytuacjach, jak przykładowo wojna, państwa mogą ograniczyć korzystanie z niektórych praw. W żadnej jednak sytuacji, państwo nie może zaprzestać przestrzegania następujących praw:

- prawo do życia
- zakaz tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania lub karania
- zakaz niewolnictwa
- zakaz pozbawiania wolności z powodu niemożności wywiązania się ze zobowiązań umownych
- zakaz karania za czyn lub zaniechanie, które nie stanowiło przestępstwa w chwili ich popełnienia
- prawo do uznawania wszędzie swojej podmiotowości prawnej.
- wolność myśli, sumienia i wyznania.

Każde z praw osobistych jest sformułowane w sposób bardzo ogólny i przykładowo przepis mówiący o prawie do życia nie rozstrzyga o dopuszczalności czy zakazie kary śmierci, eutanazji czy aborcji. Rozwiązanie tego typu problemów pozostawiono ustawodawstwu poszczególnych krajów.

Nawet w przypadku praw, które wydają się absolutne, jak przykładowo wolność religijna pozostawia się możliwość ograniczenia takiego prawa, jeśli chodzi o jego uzewnętrznianie, ze względu na bezpieczeństwo publiczne, porządek, zdrowie, moralność publiczna albo podstawowe prawa i wolności innych osób. Jak widać są to dość ogólne pojęcia, więc jest duże pole do interpretacji sytuacji, w których tego typu prawo można ograniczyć.

Przestrzeganie praw osobistych jest weryfikowane m.in. albo przez rozpatrywanie sprawozdań krajowych (jeśli chodzi o Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych sprawozdania takie rozpatruje Komitet Praw Człowieka), albo przez rozpatrywanie skarg państwowych (jedno państwo zgłasza, że dochodzi do naruszeń w innym państwie – niezmiernie rzadko wykorzystywana procedura) lub przez rozpatrywanie skarg indywidualnych. Ta ostatnia możliwość jest realizowana wyłącznie wtedy, gdy dane państwo wyraźnie się na to zgodzi. W przypadku Międzynarodowego Paktu Praw Człowieka i Obywatela skargi indywidualne rozpatruje Komitet Praw Człowieka, a w przypadku europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności - Europejski Trybunał Praw Człowiek. Tego typu skargi można składać w ściśle określonym terminie (najpóźniej w 6 miesięcy od ostatecznego rozstrzygnięcia przed organami krajowymi) i konieczne jest wyczerpanie drogi krajowej, czyli przykładowo przejście przez wszystkie instancje sądowe w danym kraju. Dany organ może jedynie stwierdzić, że doszło do naruszenia i zasądzić odszkodowanie, nie może jednak zmienić danej ustawy krajowej czy przywrócić osoby do pracy.

W ostatnim czasie, duże emocje związane są z rozstrzygnięciem o legalności takich praktyk jak zapłodnienie in vitro, transplantacje organów, klonowanie itp. Tego typu zagadnienia są rozpatrywane w systemie europejskim przez Konwencję Bioetyczną z 1997 i przyjęte do niej dodatkowe protokoły. Polska podpisała tę konwencję, ale jeszcze jej nie ratyfikowała.

Stan na 4 kwietnia 2011 r.

Autor: dr Patrycja Grzybek